

Tarkka analyysi kirkko-lahjoitusten retoriikasta

Tuija Tuhkanen: Kirkon kausitukseksi ja lahjoittajan kunniaksi. Henrik Flemingin lahjoitukset Suomen kirkoissa. Historiallisia Tutkimuksia 241, SKS, Helsinki 2008. 175 s.

■ Tuija Tuhkanen tutkimus Henrik Flemingin (1584–1650) lahjoituksista Suomen kirkoissa

sa yhdistää taidehistoriallisen aihepiirinsä osaksi historian-tutkimusta käsittelemällä niitä viestejä, joita kirkkoon lahjoitetuilla esineillä haluttiin antaa. Tekijä nostaa tutkimuksensa pääkohteeksi mielikuvan, joka Henrik Flemingistä välittyy lahjoitettujen esineiden avulla. Tutkimuskohteena on siis lahjoitusten välittämä julkisuuskuva, jota analysoidaan esineistön ja kuvien retorisen tulkinnan avulla. Ei ole yllättävää, että Fleming halusi esittää itsensä ihailtavana seurakunnan jäsenenä. Mutta mitä tämä ihailtavuus tarkalleen ottaen piti sisällään? Ja miten se luotiin?

Tuhkanen sijoittaa Flemingin lahjoitukset 1600-luvun historialliseen kontekstiin. Kirkkointeriööri oli aatelistolle tärkeä sosiaalinen representaatio-tila, jota täytettiin vakiintuneilla lahjoitusesineillä, kuten saarnatuoleilla. Flemingin toiminta oli siis osa ajan normaaleja käytäntöjä, mutta laajuudessaan se oli poikkeuksellista.

Tutkimus alkaa Henrik Flemingin elämänvaiheiden kuvailulla. Varattomasta nuorukaisesta kasvoi vauras mahtimies, sotaneuvos ja valtiopäivämies, jolla oli merkittävä asema koko Ruotsin valtakunnassa. Fleming oli huomattava maanomistaja, mikä loi pohjan kirkkolahjoituksille. Tämän jälkeen jäsentely kasvaa Flemingin lukuisista saarnatuolilahjoituksista Mynämäen kirkon hautamonumentin kautta Mietoisten koko kappelikirkon kustantamiseen, siis pienemmistä suurimpaan hui-pentuen.

Suurin yksittäinen osuus kirjasta on omistettu Flemingin lahjoituskokonaisuudelle My-

nämäen kirkossa. Fleming sisusti vuosikymmenten kuluessa kirkon omaksi ja sukunsa näyttämöksi. Merkittävimmät lahjoitukset siellä ovat epitafitaulu sekä hautamuistomerkki, jota pidetään eräänä merkittävimmistä 1600-luvun muistomerkkeistä Suomessa. Lahjoituskokonaisuuteen kuului lisäksi muiden muassa haarniska, hautavaakuna ja saarnatuoli.

Tuhkanen kuvailee lahjoitukset yksityiskohtaisesti. Retorisia merkityksiä luotiin kuva-aiheihin, veistoksiin, vaakunoihin ja teksteihin. Lahjoitusten nykyisen asun lisäksi kirjoittaja kertoo niiden alkuperäisestä muodosta sekä vuosisatojen kuluessa tehdyistä muutoksista ja korjauksista.

Lahjoituksia aiemmin kuvailleet ja luetteloineet tahot, kuten Muinaismuistoyhdistyksen taidehistorialliset retkikunnat 1870-luvulla, saavat osuutensa tekstissä, samoin kuin niistä aiemmin tehdyt tutkimukset. Tuhkanen ottaa huomioon yhtä hyvin 1600-luvun ylistysrunot, 1700-luvun väitöskirjat kuin viime vuosikymmenten tutkimukset teoksia analysoidessaan.

Tekstiä elävöittämissä on paljon värikuvia, mikä on aiheen kannalta hyvä ja välttämätön asia. Lukija pääsee itse katselemaan lahjoitusten kuva-maailmaa. Kuvia olisi mieluisi katsellut suuremmassa koossa, mutta se on ollut mahdollista jo yksin kirjan pienen koon vuoksi. Tärkeimmistä yksityiskohdista on lisäksi erikseen suurennoksia. Kuvien ohella lahjoituksiin maalatut tekstit on painettu näkyviin, mikä myös tuo teokset lähemmäksi lukijaa.

Päällimmäiseksi teemaksi kirkkolahjoituksissa nousee ristiriitaiselta vaikuttava maallisen ja hengellisen yhdistäminen. Lahjoittajien vaakunat ja heitä kuvaavat tekstit olivat näkyvästi esillä yhdessä raamatullisten aiheiden kanssa. Miten oli mahdollista tuoda lahjoittajan persoonaa niin paljon esille kirkkointeriöörissä?

Kysymys nousee erityisesti esiin Mynämäen kirkon lahjoitusten kohdalla. Lahjoitukset ja hautamonumentti muuttivat keskiaikaisen kirkon pyhimmän Flemingin perheen hautakuoriksi. Tuhkanen nostaa esille ristiriidan kirkon määräysten ja maallisten esineiden sijoittelun välillä: hautamuistomerkki oli suuri ja aidalla ympäröity, vaikka kuori oli ahdas, ja siellä oli jopa lahjoittajan haarniska. Keskusteluista huolimatta muistomerkkikokonaisuus hajotettiin vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla.

Tuhkanen asettaa lahjoitukset osaksi eurooppalaista historiallista kontekstia selvittämällä niitä kuvallisia esittämisperinteitä, joihin ne kytkeytyivät. Mynämäen kirkon epitafitaulu on Euroopassa 1400-luvulla yleistynyttä, 1600-luvun alussa Suomeen levinnyttä mallia, jossa lahjoittaja on kuvattu Kristuksen ristin juurelle perheineen, pojat hänen kanssaan vasemmalla ja tyttäret äidin kanssa oikealla puolella. Hautamuistomerkkien veistokset puolestaan edustivat uutta ilmaisua verrattuina vanhemman tapaan esittää vainajien kuvat reliefeinä. Kaksikerroksinen malli, jossa rinnastetaan maanpäällinen arvokas elämä ja sosiaalinen asema (muotokuvaveistokset) kuolemaan ja

mätänevään ruumiiseen (alakerroksen luurankoveistokset) oli osa eurooppalaista kuvaperinnettä 1400-luvulta lähtien.

Lahjoitusten historiallinen analyysi on koottu loppuluukuun, jossa Henrik Flemingin toiminta esitetään osana 1600-luvun lahjoitus- ja muistokäytäntöjä. Lahjoitetut esineet olivat aikakaudelleen tyypillistä uskonnollista esineistöä ja niissä käytetyt symbolit olivat aatelistolle ja oppineille tuttuja. Niillä välitetty retorinen viesti siis meni perille. Lahjoitukset olivat osa julkista esittäytymistä, jossa luotiin pysyvä muistomerkki katoavan ruumiin tilalle.

Lahjoituksissa esiintyvien kuvallisten ja sanallisten symbolien vertailu lahjoittajan asemaan ja elämäntilanteeseen nostaa esille ihanteita, joita lahjoittajasta haluttiin esittää. Tulkinan päätulokset ovat nähtävissä loppuluuvun alaotsikoissa: maallisten ansioiden painottuminen, muiston ikuistaminen sekä lahjoittajan hyveellisyys ja esimerkillisyys. Lahjoitusten keskeinen tarkoitus oli pyhittää Henrik Flemingin muisto. Muita välitettyjä viestejä olivat perheen ja suvun tärkeys, kristillisyyttä sekä maine ja kunnia. Nämä olivat yleisiä ihanteita; kuvaohjelmassa ei Tuhkanen mukaan nousekaan esiin erityisiä, juuri Flemingin lahjoituksille ominaisia piirteitä.

Aatelilahjoittajalla oli 1600-luvulla lähes rajattomat mahdollisuudet tuoda itseään esiin kirkkointeriöörissä. Mietoisten ja Mynämäen kirkot olivat Henrik Flemingille kuin tilateoksia, joihin hänen muistonsa rakennettiin erilaisin sa-

nallisin ja visuaalisin keinoin. Muistomerkeissä esiteltiin ja ylistettiin lahjoittajan maallisia ansioita, arvonimiä ja tiluksia. Tuhkanen korostaa, että lahjoituksia ei voi kuitenkaan pitää pelkästään maallisten valtapyrkimysten representaationa, vaan niillä oli uskonnollinen funktio. Ne liittyivät kirkolliseen lahjoituskäytäntöön, jossa uskonnollinen ja maallinen kietoutuivat yhteen.

Tuija Tuhkanen tutkimus on kattava yksityiskohtainen ja tarkka tapausanalyysi 1600-luvun aateliston kirkkolahjoituksista. Sujuva ja helppotajuinen kirjoitustapa perustuu aiheen perinpohjaiseen hallintaan ja asiantuntemukseen. Teos liittyy taidehistoriallisen tutkimuskohteensa onnistuneesti osaksi aikakauden historiallista kontekstia ja on oiva osoitus eri tieteenalat yhdistävän käsitelytavan antoisuudesta.

Ulla Koskinen